

“Veño de moi longas terras”: romances e onomástica no contexto educativo

Alba María Rodríguez
Colectivo Erre que Erre

1. INTRODUCCIÓN

Veño de moi longas terras,
por fin dei chegado agora.
Veño darlle as boas noites
a toda a xente da voda.

A copla que aquí presentamos foi recollida aos irmáns José e Álvaro Veloso Valcárcel, de Forgas (A Pobra do Brollón), e publicada no libro *Os últimos brindeiros de Forgas* (Foxo 2011, p. 32). O xénero poético-musical que está a desenvolver é o brindo, un tipo de poesía lírica improvisada da zona oriental da provincia de Lugo, irmán da regueifa, que estivo a piques de desaparecer no século XXI e que ten a súa orixe no ritual agonístico en verso dos banquetes dos casamentos. Mais a estrofa é lembrada e non improvisada, e esta non é a primeira vez que se repite o seu verso inicial. O formulaico “Veño de moi longas terras” atópase tamén nun xénero anexo en certo modo ao brindo, de carácter narrativo, que nalgunha das súas manifestacións posúe semellanzas estruturais con el: o romance. E o certo é que esa viaxe poética, igual que o camiño de Quita e Pon que estendía o mago Merlín de Cunqueiro como unha máxica alfombra de unión entre a fantasía do afastado e a realidade do próximo, é a que propicia o nacemento da proposta educativa *Longas terras*. Encadrado dentro das accións do colectivo de improvisación e poesía oral Erre que Erre, este proxecto de obradoiros de creación de romances vinculados á toponimia pretende servir como difusión da poesía oral e do patrimonio inmaterial no marco do ensino medio en Galicia.

Xunto coa práctica poética, a onomástica (e nomeadamente a toponimia) supón a mellor aliada para coñecermos o valor do territorio e a mobilidade das persoas que iniciaron e transmitiron a poesía oral, así como para concienciar-nos sobre o uso do galego como fonte e ferramenta útil. A valorización dese

patrimonio inmaterial, conformado, entre outros xéneros, por cantos narrativos (romances) e cantos líricos (regueifas ou brindos), supón o caldo de cultivo idóneo para traballar distintas destrezas lingüísticas, mellorar en certos aspectos gramaticais, fomentar unha aprendizaxe significativa en grupo e desenvolver a oralidade, adaptado todo isto por parte do propio alumnado ao seu ámbito.

2. O ROMANCE

O romance tradicional nace en Castela entre os séculos XIII e XV como un xénero de poesía narrativa de tiras de versos monorrimos de extensión variable. É unha realización ibérica da balada europea, que toma moitas formas por todo o continente: as baladas francesas ou inglesas, os *volkslieder* alemáns, as *viser* escandinavas e por suposto os diversos romances das linguas ibero-románicas. Segundo indica José Luís Forneiro na súa obra *Romanceiro tradicional* (2019), o romanceiro tradicional de Galicia, rico en narracións épicas e históricas, está conformado por unhas 6 000 versións de 170 romances. É na zona oriental das provincias de Lugo e Ourense onde se conserva unha maior incidencia deste xénero, transmitido principalmente en lingua castelá, pero con recorrentes interferencias da lingua galega.

Mais o xénero que tomaremos en conta para a nosa proposta é o denominado “romance vulgar” ou “romance de cego”. Este, nacido no século XVI, toma o seu nome da transmisión por parte dos cegos, que no seu traballo nómade ían executando os ditos poemas narrativos cantados, do mesmo xeito que no século XX farían as radionovelas ou as novelas por entregas. O que nos vai servir por tanto como ferramenta para a nosa proposta didáctica son uns cantos que, se ben son chamados tamén “romances”, moito distan dos cualificados como “romances tradicionais”, ao seren difundidos principalmente polos cegos, cunha fonda tradición de transmisión non só oral, senón escrita (lémbrense os chamados “pregos de cordel”, que se vendían cos romances escritos para a súa lectura polo público a posteriori). Estas composicións, se ben non son en principio “tradicionais”, si que son “tradicionalizadas”. Con elas podían narrarse acontecementos moi próximos no tempo, moitas veces sucesos curiosos, maravillosos ou historias escabrosas de variado estilo. Como indica José Luís Forneiro (2019, p. 28): “os romances vulgares chegaron a tradicionalizar-se en maior ou

menor medida, ou seja, comezaram a transmitir-se en variantes, reduziram o seu tamaño e perderam parte das marcas do seu estilo plebeu”. Os romances que imos transmitir, pois, serán un conxunto narrativo de coplas de catro versos octosílabos con rima nos versos pares, variada en cada estrofa.

3. A TOPONIMIA NOS ROMANCES E NOS XÉNEROS DE IMPROVISACIÓN ORAL

Como xa indicamos, no romanceiro tradicional de Galicia e nos nosos xéneros de improvisación oral (sobre todo nos segundos), os topónimos e antropónimos son utilizados como recurso formulaico de xeito bastante habitual. Na obra *O Ribeira de Louzarela, brindador da dentro* (2019, p. 102) Kike Estévez e Pablo Bernárdez aluden á utilización constante de recursos onomásticos no xénero de improvisación do brindo nos primeiros versos das estrofas para facilitar a rima do segundo e terceiro verso.

Así, como é de esperar, atopamos nas coplas de brindo recollidas por Estévez e Bernárdez numerosos topónimos relativamente próximos ou pertencentes ao imaxinario do lugar de onde procede o improvisador informante, natural de Louzarela, aldea do concello de Pedrafita do Cebreiro: “E pasein por Antas d’Ulla”, “É no pueblo de Rudís”, “Tuyen que pasar por Lemos”, “Porque hoxe pasei por Samos”. Tamén atopamos fórmulas con antropónimos, co mesmo fin facilitador da rima que os topónimos: “Porque mo dixo Camila”, “Pero chámanme Fidalgo”, “E a min chámanme Amadore” (Estévez e Bernárdez 2019, p. 102). Do mesmo xeito, cando se alude á influencia dos romances tradicionais nos de cego e viceversa, tamén se fai referencia a este aspecto común co das estrofas improvisadas: “algúns versos ou marcas estilísticas dos romances tradicionais tamén poden encontrar-se na poesía repentizada das regueifas e dos brindos ou na lírica e no conto tradicionais” (Forneiro 2019, p. 28).

4. ANTECEDENTES PEDAGÓXICOS

O antecedente desta proposta didáctica é o proxecto É-brindo, É-romance, levado a cabo por aCentral Folque no ano 2021, en que se tenta recuperar a través

de obradoiros e postas en escena o patrimonio inmaterial formado por cantos épicos (romances) e cantos líricos (brindos) no marco do Camiño de Santiago. O nomadismo, a arte itinerante e a peregrinación como mecanismo de transmisión cultural estaban presentes neste proxecto, onde se formaron estudantes desde 5º de educación primaria ata 4º de educación secundaria obrigatoria en obradoiros de creación de ambos os dous xéneros poéticos. As persoas formadoras posuían como base unha ampla experiencia en obradoiros de regueifa e brindo, así como distintos coñecementos sobre execución instrumental. A zanfona usouse neste ciclo como elemento que forma parte da *performance* dos romances.

Mesturando a música e a arte, conseguíronse levar a cabo en distintos centros de ensino obradoiros de romances tradicionais. Neses espazos, o alumnado, cunha previa posta en común e unha breve explicación teórica, logrou compoñer por equipos, en non máis de cen minutos (dúas horas lectivas), un romance ao estilo tradicional (é dicir, con series de versos monorrimos e unha actualización dramática dos acontecementos narrados a través do diálogo) cunha introdución, un nó e un desenlace.

No ano 2023, o colectivo Erre que Erre propón a creación de obradoiros de romances adaptados a todo o alumnado da ESO e de bacharelato, mais cunha volta de folia: a reflexión sobre a toponimia próxima a cada centro de ensino e a utilización desta como ferramenta pedagóxica para o fomento da autoestima lingüística e a defensa do territorio. Isto suporía unha fonte de coñecemento do pasado plasmado no presente, para levantar un futuro consciente da propia identidade.

5. OBXECTIVOS XERAIS E COMPETENCIAS CLAVE

No referente ás competencias que se abordan na proposta, desenvolverase principalmente a Competencia en comunicación lingüística (CCL), a través da execución de estratexias de escoita e emisión tanto escrita coma oral da lingua galega. Tamén serán centrais a Competencia persoal, social e de aprender a aprender (CPSAA), que se traballará a través da xestión de quendas conversacionais; o fomento do respecto aos compañeiros e compañeiras e a necesidade de traballo colaborativo tanto dentro de pequenos grupos coma no grupo-aula; e a Competencia en conciencia e expresión culturais (CCEC), reforzada a través da

inclusión de reflexións sobre a toponimia, o seu valor patrimonial e o maior coñecemento do romance de cego como xénero propio da cultura popular de Galicia.

Os obxectivos xerais desta proposta para o alumnado son os seguintes:

1. Coñecer distintos topónimos da contorna máis próxima en relación coas orixes e particularidades destes.
2. Valorar a relación da toponimia coa preservación do medio e da historia da súa comunidade.
3. Coñecer o romance como xénero de poesía popular de Galicia.
4. Relacionar as orixes dos diferentes topónimos coas narrativas de creación propia.
5. Aprender os principais mecanismos de rima, métrica, estrutura e versificación na creación dun romance e por extensión da poesía popular de Galicia.
6. Establecer dinámicas de traballo en equipo e cooperación á hora de crear e enunciar textos en colectivo.
7. Practicar mecanismos de produción e comunicación oral e escrita.
8. Desenvolver capacidades de enunciación cantada e expresión musical da poesía.
9. Coñecer a utilidade da lingua galega como vehículo de creación de produtos culturais vinculados á realidade próxima.
10. Eliminar prexuízos relacionados coa lingua e cultura tradicionais galegas.
11. Achegarse dunha forma lúdica ao ensino de lingua e literatura galegas.

6. CONTEXTO DE ENSINO-APRENDIZAXE: FASE EXPERIMENTAL

A fase experimental do proxecto desenvólvese nun primeiro obradoiro no CPI Julia Becerra Malvar de Ribadumia, como un xeito de observar o funcionamento tanto das metodoloxías coma da temporalización das distintas actividades. Este centro educativo está situado no concello de Ribadumia, de arredor de cinco mil habitantes, na comarca do Salnés. Posúe 470 alumnos e alumnas repartidos desde Educación Infantil até 4º curso de Educación Secundaria Obrigatoria,

dos cales unicamente o 16% se expresa habitualmente en galego a nivel oral. O alumnado que maior uso fai da lingua galega procede das parroquias rurais e non da vila. No que respecta á comunicación escrita, len e escriben pouco en galego de xeito voluntario. A lingua de preferencia para as lecturas, os vídeos, os programas de televisión etc. é o castelán.

O grupo receptor posúe vinte e dous alumnos e alumnas e pertence ao primeiro curso de Educación Secundaria Obrigatoria. Accedemos á aula como formadoras externas, e pedímoslle á profesora Lara Rozados, colaboradora do proxecto e docente do grupo, que previamente o alumnado teña escrito ao lado do seu pupitre o seu nome de xeito visible nun cartel.

7. DESENVOLVEMENTO DA PROPOSTA DIDÁCTICA

Actividade 1: romance inicial e introdución teórica (15 minutos)

A primeira actividade consiste na exposición do alumnado a un romance de cego improvisado por parte da persoa formadora. Inicialmente cóntase en verso e cantando unha historia inventada no momento coa melodía e estrutura métrica que se vai utilizar ao longo do obradoiro, como primeira forma de contacto do alumnado coas ferramentas que máis tarde terá que utilizar. Durante a pequena improvisación da historia elixíranse algunhas persoas da aula para seren as protagonistas, utilizando os seus nomes e referencias ao seu presente máis inmediato no espazo que ocupan. Esta introdución potenciará o achegamento do alumnado á importancia de nomear e nomearse a si mesmos, facilitará a conexión entre docente e discentes e situará as persoas receptoras nun contexto poético propicio para as vindeiras actividades.

Despois de a persoa formadora cantar, lanza unha pregunta: “Que estiven facendo?”. As respostas, a modo de chuvia de ideas, son as seguintes na experiencia piloto: “cantar”, “improvisar”, “contar unha historia”, “falar de nós”, “rimar”, “facer versos”. Nese momento introdúcese unha pequena parte teórica en que se explica a orixe do romance tradicional e a natureza dos romances de cego. Tamén se comunica a necesidade de introducir un compoñente moi importante: a toponimia.

Actividade 2: bingo de topónimos (20 minutos)

Esta actividade oríentase a que o alumnado comprenda a orixe da palabra “topónimo” e a súa importancia para coñecer os porqués dalgúns nomes de lugar da súa contorna de xeito lúdico. Unha primeira introdución servirá para valoraren as estratexias da toponimia preservando as características dun segmento de territorio, as historias fraguadas nel ou certos elementos particulares que vinculan o pasado co presente que habitan.

A continuación dividimos a aula en pequenos grupos. Ao seren vinte e dúas persoas, segméntase en dous grupos de tres persoas e catro grupos de catro persoas (seis grupos en total) e dáselle a cada grupo un cartón do “bingo de topónimos”. Para esta actividade contamos coa axuda da profesora de lingua e literatura galegas, Lara Rozados, que previamente investiga a orixe de dezasete topónimos do concello de Ribadumia. Deses dezasete topónimos eliximos doce para a súa incorporación ao cartón de bingo gañador, e incluímos os restantes noutros cartóns mesturados cos gañadores.

Os dezasete topónimos son:

Ribadumia, concello e parroquia, Santa Baia

Barrantes, parroquia, Santo André

Besomaño, parroquia, Santa María

Leiro, parroquia, San Xoán

Lois, parroquia, San Fins

Sisán, parroquia, San Clemenzo

A Lomba, lugar da parroquia de Sisán

O Mosqueiro, lugar da parroquia de Sisán

Rabuñade, lugar da parroquia de Ribadumia

Albán, lugar da parroquia de Ribadumia

Xesteira, lugar da parroquia de Lois

Portarís, lugar da parroquia de Lois

A Picoña, lugar da parroquia de Lois

O Couto, lugar da parroquia de Lois

A Gándara, lugar da parroquia de Lois

Leiromeán, lugar da parroquia de Leiro

Remesal, lugar da parroquia de Barrantes

A dinámica desta actividade resulta nunha sorte de “bingo trucado” no cal se van expoñendo, nunha presentación proxectada na pantalla da aula, as orixes deses doce topónimos escollidos, mais sen especificar o nome de lugar ao que aluden. No entanto, en cada unha das orixes e etimoloxías da presentación déixase en negriña unha pequena pista que leve ao nome de lugar adecuado. Cando todo o alumnado en voz alta acerta co topónimo, comunícaselle a necesidade de, no caso de o teren no seu cartón de bingo, riscáreno.

Os doce topónimos escollidos entre a profesora e a formadora do obradoiro para conformaren o cartón de bingo gañador son os seguintes:

1. Ribadumia
2. Barrantes
3. Sisán
4. Xesteira
5. A Picoña
6. Leiromeán
7. Portarís
8. O Mosqueiro
9. Rabuñade
10. Lois
11. A Lomba
12. Albán

As explicacións e orixe dos topónimos proxéctanse na pantalla deste xeito (sen as referencias bibliográficas que se axuntan ao carón), descríbense e coméntanse en alto por parte da formadora:

1. Concello e parroquia, Santa Baia: do latín *RIPARIA* e o hidrónimo *UMIA* (**um-*, formado a partir da raíz indoeuropea *wegw-* ‘húmido, mollar’), moi presente na hidronimia galega (*ría Uma*, *ría Mao*, *Acea de Ama*; Bascuas 2002, pp. 232, 238-240).

2. Parroquia, Santo André: da voz precéltica *bar (depresión) (Cabeza Quiles 1992, p. 60).
3. Parroquia, San Clemenzo: patronímico do latín *(*villam*) *Sisani*. A casa ou terras dun señor poderoso que se chamaba *Sisa*, común con *Sesnande*, *Senande*, *Sinande*, *Cachosenande*, *Seselle*, *Sismundi*, *Sismonde*, *Sesín*, *Sisoi...* Hai un lugar, nesta parroquia, chamado *Sisenla*, que pode ter que ver (HGNCB 244).
4. Lugar da parroquia de Lois: abundancial da planta *xesta* (lat. GINESTA) (Cabeza Quiles 2000, p. 437).
5. Lugar da parroquia de Lois: orónimo, lugar con forma de *pico* ou prominencia (Cabeza Quiles 2000, p. 318).
6. Lugar da parroquia de *Leiro*: labradío de pequena extensión situado no medio doutros dous (Cabeza Quiles 2000, p. 305).
7. Lugar da parroquia de Lois. Posiblemente de PORTUM ALARICI: de *Alaricus*, un nome de persoa de orixe xermánica (HGNCB 6.13). Este topónimo significaría ‘O *porto* de Alaricus’.
8. Lugar da parroquia de Sisán: lugar onde se levaba o gando vacún ou mular a “mosquear”. O Padre Sarmiento falaba deste costume en lugares coma A Laxe do *Mosqueiro*, montañas próximas á costa que miran cara ao océano, cara a poñente, onde o vento do mar axudaría os animais a librarse das moscas (Sarmiento 1970, p. 208).
9. Lugar da parroquia de Ribadumia. Pode ser o participio do verbo *rabuñar*, en feminino, con cambio de *-a* a *-e*, que daría nome a un terreo corroído pola auga e a erosión; sería equivalente a outros como *A Raña*, *Rañadoiro*. Por outro lado, o Padre Sarmiento formula a posibilidade de que este topónimo, repetido en Galicia, proveña do nome persoal RAPI-NATI, etimoloxía que o profesor J. L. Pensado considera aceptable malia opinar que a evolución de RAPINATI a *Rabuñade* é un tanto complicada,

seguramente propiciada por interferencia do verbo *rabuñar* (Cabeza Quiles 2018, p. 137).

10. Parroquia, San Fins: dun nome franco, *Loois* ou *Louis*, que chegou á Península por vía occitana ou francesa. Procede dun orixinario *Hlodwig* ou *Hladowig*, composto de *hlod* ‘gloria’ e o gótico **weig* ‘loita, batalla’, latinizado como *Clodovicus* ou *Ludovicus*. Na Galicia medieval atéstanse tanto *Lois* como *Luis*, posiblemente acentuados na segunda sílaba. A forma *Lois*, na cal houbo un desprazamento acentual, é un dos nomes que subsistiu como apelido, malia a presión castelanizadora (coma *Bernal*, *Sueiro* etc.; GNG). Este lugar de Ribadumia atéstase como *Loys* e *Lois* polo menos desde o séc. XIII.
11. Lugar da parroquia de Sisán: metaforicamente, a súa orografía (a forma do seu terreo) pode lembrar o lombo (do latín *LŪMBU*) humano (Cabeza Quiles 1992, p. 89).
12. Lugar da parroquia de Ribadumia: de **villa Albani*, a vila, ou terras dun señor poderoso que se chamaba *Albanus*, de orixe latina, talvez relacionado con *albus* ‘branco’ (Cabeza Quiles 2000, p. 355).

Cando os doce topónimos e a súa orixe están formulados en alto e traballados coa totalidade do alumnado, o grupo que posúe os doce topónimos no cartón canta bingo. Este terá como privilexio compoñer a última estrofa do romance despois da introdutoria, podendo poñerlle o ramo á composición de toda a aula.

A continuación, asignáselle a cada un dos seis grupos un topónimo escollido previamente pola formadora. Buscarase a heteroxeneidade nas orixes dos nomes de lugar para que as persoas discentes coñezan que existen moi diversos camiños que levan a outorgarlle nome a un territorio. Tamén se procura que posúa unha orixe ou significados que poidan ser atractivos para achegar á composición (como se comprobará nos seguintes apartados). No caso da posta en práctica piloto elixíronse os seguintes: *Ribadumia* (sempre cómpre comezar co nome do concello para situar a nivel “macro” o romance), *Barrantes*, *O Mosquei-*

ro, *Albán*, *Xesteira*, *Leiromeán* e *Rabuñade*. Con esta asignación pásase á seguinte actividade.

Actividade 3: os segredos do romance (25 minutos)

Esta actividade está encamiñada a transmitir a estrutura dunha estrofa tradicional galega, e por conseguinte, dunha estrofa de romance de cego, alén de confeccionar entre todo o grupo os primeiros catro versos do romance e animalo a continuar. Para iso utilízase unha metodoloxía activa, na cal o alumnado, mentres elabora a primeira copla da súa composición colectiva, vai interiorizando as características do poema narrativo, explicando a teoría desde a práctica.

En primeiro lugar, a formadora comunica o número de versos (catro), o número de sílabas por verso (oito) e canta para a súa repetición a melodía utilizada no romance que vai elaborar a clase. Para iso debuxa no encerado a seguinte estrutura:

1. TARA RIRO RIRO RIRO
2. TARA RIRO RIRO RARO
3. TARA RIRO RIRO RIRO
4. TARA RIRO RIRO RARO

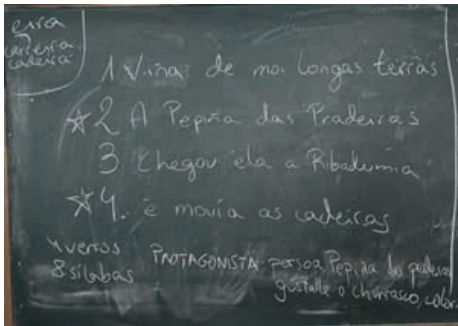
A introdución das sílabas TARA RIRO RIRO RIRO, baleiras de todo contido semántico mais cun compoñente fónico conciso e facilmente pronunciable (todas son sílabas libres, isto é, rematadas en vogal) outorga unha primeira idea visual da estrutura da estrofa, facilita o cómputo silábico para a confección ulterior da composición en pequenos grupos e permite cantar os versos con comodidade, traéndoo rapidamente á execución oral.

A seguir, a formadora canta verso por verso a melodía, que repite o alumnado. A melodía utilizada pódese escoitar no enlace na nota ao pé,¹ interpretada polos improvisadores Pinto de Herbón e Luís “O Caruncho”. Trátase dunha melodía tradicional estendida por toda a Península Ibérica que se leva utilizando desde os anos noventa nos obradoiros de regueifa impartidos pola asociación ORAL de Vigo por toda Galicia.

---

1 <https://youtu.be/TxHPZyUWYrc>

Cando a melodía está interiorizada e xa se canta a copla enteira, pásase a decidir a personaxe protagonista, que atravesará tantos lugares do límite do concello onde se insire o CPI coma pequenos grupos hai na aula (neste caso, serán seis lugares e mais o topónimo *Ribadumia*, que se incluírá nesta copla inicial colectiva). No caso do CPI Julia Becerra Malvar elixiuse unha muller ficticia, nomeada polo alumnado como “Pepiña das Pradeiras”. O primeiro verso será “Veño de moi longas terras” ou a súa variante en 3ª persoa do pretérito imperfecto de indicativo “Viña de moi longas terras”. A copla confeccionada colaborativamente por todo o grupo-aula foi a seguinte:

Viña de moi longas terras
a Pepiña das Pradeiras.
Chegou ela a Ribadumia
e movía as cadeiras.

Actividade 4: compoñemos e cantamos (35 minutos)

Esta actividade encamiñase a realizar e interpretar un romance de cego cantado por parte do alumnado. A nivel metodolóxico pártese do constante diálogo tanto dentro de cada un dos subgrupos da aula, coma do grupo-aula en xeral; e inclúese na composición todo o aprendido anteriormente sobre a orixe dos distintos topónimos da zona.

Despois de elixir o nome e algunhas características do personaxe principal, a cada grupo encoméndaselle a confección dunha copla vinculada a un topónimo dos que se trataron no bingo por esta orde: *Barrantes*, *O Mosqueiro*, *Albán*, *Xesteira*, *Leiromeán* e *Rabuñade*. Mais antes de pasaren á composición do poema narrativo por partes en pequenos grupos, guíase o grupo-aula para se poñer de acordo co que vai facer a personaxe protagonista en cada un dos lugares polos que pase, que constituirán unha copla. Así, garantírase que cada

estrofa teña os mecanismos de coherencia e cohesión necesarios. O esquema queda do seguinte xeito:

1. *Barrantes*: como a súa raíz *bar-* provén dunha depresión do terreo, o alumnado pensou que a protagonista entrase en “depresión” anímicamente ao pasar por este lugar. A parroquia con este nome é a mesma a onde pertence o CPI Julia Becerra Malvar e por tanto ten unha capital importancia no imaxinario do grupo.
2. *O Mosqueiro*: dado que a orixe deste topónimo está en relación cun terreo onde os ventos permiten que o gando se libre das moscas, o alumnado púxose de acordo en que a protagonista atope vacas felices por non teren que espantar moscas.
3. *Albán*: ao estar relacionado cun antropónimo e posuidor dunhas terras, deu en introducirse na historia a Albanus, o propietario arredor do cal se forma o xenitivo latino que dá nome á parroquia.
4. *Xesteira*: este topónimo, vinculado á abundancia da xesta, quíxose relacionar cun contratepo no camiño para a protagonista, que se pica cunha destas plantas nunha hiperbólica escena.
5. *Leiromeán*: dado que un “leiro” é un terreo de labradío, o alumnado situou alí o descanso e consolo da protagonista, que come patacas sementadas nese lugar.
6. *Rabuñade*: a súa relación co verbo “rabuñar” é a que propicia a súa asociación na copla final do romance como un elemento agresivo e de final relativamente negativo. Asociouse o dano físico de “rabuñar” ao dano físico das plantas de xesta do anterior emprazamento polo que a protagonista pasa.

O romance resultante no centro foi o seguinte:

Viña de moi longas terras
a Pepiña das Pradeiras.
Chegou ela a Ribadumia
e movía as cadeiras.

E chegou ata Barrantes
ela caeu en depresión
porque a deixou o amante
e cantou unha canción.

Por Mosqueiro ía Pepiña
Observou vacas felices
porque sen moscas estaban
coma estrelas sorrintes.

Ela chegou de Mosqueiro.
Foi directa para Albán.
Albanus viuna tan triste
e casa quíxolle dar.

Ao chegar ela a Xesteira
picouse con unha xesta.
Doíalle moito o pé.
Non estaba para festas.

Chegou a Leiromeán
toda chea de feridas.
Para quitar a tristeza
Comeu patacas fritidas.

E aquí termina a historia
de Pepiña das Pradeiras
que chegou a Rabuñade
picada pola Xesteira.

8. CONCLUSIÓNS E HORIZONTES DE MELLORA

Durante a posta en práctica do obradoiro “Longas terras” no CPI de Ribadumia observouse como a actividade proposta se axustaba ao tempo establecido (dúas horas lectivas seguidas, de 50 minutos cada unha sen descontar os momentos de entrada e saída do alumnado) e ao número de alumnado destinatario (non máis de trinta persoas). Unha ratio maior complicaría a posta en práctica da proposta, xa que a atención que unha composición colectiva deste tipo esixe podería esvaerse de se dar nunha aula con máis persoas e máis bulicio. Alén disto, cumpríronse todos os obxectivos iniciais para o alumnado, que a través da cooperación conseguiu finalmente elaborar por escrito e despois cantar un romance de viaxe por distintos topónimos do seu concello sobre os que previamente reflexionaron e traballaron, outorgándolles valor e importancia.

No referente á vinculación de onomástica e romances en posteriores obradoiros, prevese que non só sexan os topónimos os que entren a formar parte das

composicións, senón tamén os antropónimos dalgunha das persoas que conforman a aula, de aí a amplitude no título da nosa proposta. Con isto buscamos que o profesorado de cada centro educativo seleccione, para seren incluídos nos romances, nomes e apelidos das persoas estudantes. Desta forma promóvese que o alumnado se vincule en maior medida coas composicións que elabora e as faga propias. Temos, por tanto, a intención de introducir tanto antropónimos como topónimos no “bingo onomástico” inicial da actividade. O preludio desta vía de traballo foi a inclusión dos nomes do alumnado no romance improvisado inicial, que serviu non só de modelo, senón de impacto para entrar con plena atención no obradoiro poñendo as bases dunha aprendizaxe significativa.

En canto ao tratamento dos topónimos, faise necesaria na actividade 2 (“bingo onomástico”) unha referencia física a través dun mapa, que non utilizamos na proba piloto. A referencia do mapa, por moito que o alumnado ao que acudimos coñeza e recoñeza perfectamente os topónimos que se traballaron por seren os dos lugares onde viven ou fan vida, proporciona unha perspectiva xeográfica máis ampla e axuda a darlle valor a eses nomes de lugar nun contexto máis amplo.

Para concluír, formulada a consecución dos obxectivos e os horizontes de actuación para a mellora da actividade, observamos como o alumnado respondeu moi positivamente á nosa proposta, vinculou adecuadamente a denominación dos lugares con novas experiencias narradas en verso, e reflexionou sobre a importancia de mantermos, xunto coa nosa lingua, os nomes daquilo que aconteceu como poderosa marca de supervivencia da nosa lingua e identidade.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Bascuas, Edelmiro (2002). *Estudios de hidronimia paleoeuropea gallega*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- Cabeza Quiles, Fernando (1992). *Os nomes de lugar. Topónimos de Galicia: a súa orixe e o seu significado*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Cabeza Quiles, Fernando (2000). *Os nomes da terra. Topónimos de Galicia*. Noia: Toxosoutos.
- Cabeza Quiles, Fernando (2018). *Toponimia da Estrada*. Terra Nomeada 4. A Coruña: Real Academia Galega. <https://doi.org/10.32766/rag.336>

- Estévez, Kike e Bernárdez, Pablo (2019). *O Ribeira de Louzarela. Brindador da dentro*. Santiago de Compostela: aCentral Folque.
- Forneiro, José Luís e Ossa, Sergio de la (2019). *Romanceiro tradicional. Breve antología das recolhas do Seminario Menéndez Pidal na Galiza (1977-1983)*. Santiago de Compostela: aCentral Folque.
- Foxo, Xosé Lois (2011). *Os últimos brindeiros de Forgas*. Ourense: Deputación de Ourense.
- GNG = Boullón Agrelo, Ana I., coord. (2022-). *Guía de nomes galegos*. A Coruña: Real Academia Galega. Disponible en <https://academia.gal/nomes>
- HGNB = Piel, Joseph M. e Kremer, Dieter (1976). *Hispano-gotisches Namenbuch*. Heidelberg: Carl Winter.
- Sarmiento, Martin (1970). *Colección de voces y frases gallegas*. Salamanca: Universidad de Salamanca. Ed. de José Luis Pensado.